

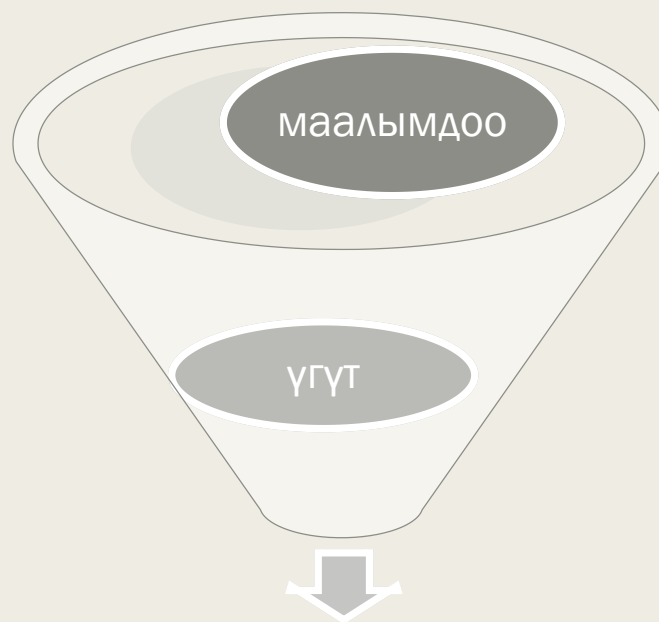
Проект финансируется
Европейским Союзом

Үгүт мезгилинде касташуу тили: аны колдонуу тобокелдигин жана жайылышын азайтуу

Джаныбаева Айжамал,
Медиа юрист

Шайлоону маалыматтык жактан камсыз кылуу

Жарандардын аң-сезимдүү
эрк билдирүүсү

Маалымдоо

- **Шайлоочуларды маалымдоо деп** шайлоо өнөктүгүнүн мезгилинде шайлоо өнөктүгүнүн жүрүшү жана шайлоо комиссияларынын, шайлоо участокторунун иши, шайлоочулардын тизмесин түзүүнүн жана өзгөртүүнүн тартиби, добуш берүүгө катышуунун тартиби, добуш берүүнүн тартиби, добуш берүүнүн жыйынтыктарын белгилөөнүн жана шайлоонун натыйжаларын аныктоонун тартиби жөнүндө расмий маалыматтарды даярдоо жана жайылтуу боюнча иш; талапкер (талапкерлер) жана саясий партия (саясий партиялар) жана алар үчүн же аларга каршы шайлоо алдындагы үгүттүн белгилерин камтыбаган жана кандайдыр бир талапкерге (талапкерлерге), саясий партияга (саясий партияларга) артыкчылык түзбөгөн шайлоо комиссияларынын жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын талапкер (талапкерлер) жана саясий партия (саясий партиялар) жана алардын программалары жөнүндө расмий маалымат түшүнүлөт;
- Мында *«ЖМКларда жайгаштырылган же башка ыкма менен таркатылуучу маалыматтык материалдардын мазмуну объективдүү, анык болууга тийиш, талапкерлердин, саясий партиялардын теңдигин бузбашы керек, аларда тигил же бул талапкерге артыкчылык берилбеши керек.»*

Шайлоо алдындагы үгүт

Шайлоо алдындагы үгүт - Кыргыз Республикасынын жарандарынын, талапкерлердин, талапкерлердин ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн жана ишенимдүү адамдарынын, саясий партиялардын тигил же бул талапкерлер (талапкерлердин тизмелери) үчүн же болбосо аларга каршы добуш берүүгө шайлоочуларды түртүү же түрткү берүү максаты бар шайлоо өнөктүгүнүн мезгилиндеги маалымат даярдоо жана таратуу боюнча иши;

Шайлоо алдындагы үгүт деп төмөнкүлөр таанылат:

- 1) бул же тигил талапкерлер, талапкерлердин тизмеси же **аларга каршы добуш берүү чакырыктары;**
- 2) айрым талапкерлерге, саясий партияларга карата артыкчылыкты билдирүү;
- 3) талапкерлер, талапкерлердин тизмеси шайлоонун же шайлабоонун мүмкүн болгон кесепеттерин сүрөттөө;
- 4) Талапкерлердин **кесиптик иши же өзүнүн кызматтык (кызмат ордундагы) милдеттерин аткаруу менен байланышпаган алардын ишмердиги жөнүндө маалыматты таркатуу.**

Бардык белгилери боюнча үгүт материалдарына таандык кандай болбосун материал, эгерде аларды даярдоо же таркатуу акча каражатын сарптоону талап кылса, шайлоо фондунун каражаттарынан алдын ала төлөнүшү керек.

Үгүт түрлөрү

Шайлоо өткөрүүдө үгүт төмөнкүдөй ишке ашырылат:

1) **жалпыга маалымдоо каражаттары аркылуу** (*дебаттар, үгүт материалдарын таркатуу*)

2) **массалык иш-чараларды өткөрүү аркылуу** (жарандар менен чогулуштарды жана жолугушууларды, ачык дебаттарды жана дискуссияларды, митингдерди, демонстрацияларды, жүрүштөрү өткөрүү);

3) **басылма, аудиовизуалдык жана башка үгүт материалдарын басып чыгаруу жана таркатуу аркылуу** (*билборддор, баракчалар ж.б.*)

4) мыйзам менен тыюу салынбаган башка формаларда (*интернет-басылмалар, социалдык тармактар ж.б.*)

Саясий партиялар үчүн үгүт боюнча чектөөлөр (жаңы жобо!)

28-берененин 6-пункту. Шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү укугун кыянаттык менен пайдалануунун жол берилбестиги

6. Катталган талапкер, талапкерлердин тизмесин көрсөткөн саясий партия үгүт материалдарын жайгаштыруу үчүн аларга берилген теле көрсөтүүнү ишке ашырган уюмдардын каналдарында үгүт үчүн берилген эфир убактысын, басылма продукцияны, аянттарды төмөнкү максаттарда колдонууга укугу жок:

1) талапкерге (талапкерлерге), саясий партияга каршы добуш берүү чакырыктарын таркатуу;

2) эгерде бул же тигил талапкер, саясий партиянын талапкерлеринин тизмеси шайланса, **мүмкүн болуучу негативдүү кесепеттерди сүрөттөө;**

3) кайсы бир талапкер (кайсы-бир талапкерлер), катталган талапкерди көрсөткөн саясий партия жөнүндө маалымат басымдуулук кылган маалыматтарды **негативдүү комментарийлер менен коштоп таркатуу;**

4) талапкерге, катталган талапкерди көрсөткөн саясий партияга карата шайлоочулардын терс мамилесин түзүүгө өбөлгө болгон маалыматты таркатуу.

Жаңы жобо!!! Бул ченем 2019-жылдын 8-августундагы Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө мыйзамга өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу мыйзам менен киргизилген.

БШКнын өкүлдөрүнүн маалыматы боюнча бул ченем партиялардан талапкерлердин дебаттарда өздөрүнүн шайлоо алдындагы программаларын баяндоо убагында чыгып сүйлөгөн сөздөрүнө гана жайылтылат. Мындай чыгып сүйлөөнүн мазмуну үчүн ЖМК жоопкерчилик тартпайт.

Үгүт материалдарынын милдеттүү реквизиттери

- Бардык басылма жана үгүт материалдары төмөнкүлөрдү камтууга тийиш:
 - үгүт материалдарын даярдаган уюмдун аталышы жана дареги (адамдын аты-жөнү, жашаган дареги)
 - үгүт материалдарын заказ кылган адамдын аты-жөнү (уюмдун аталышы, жеке ишкердин аты-жөнү)
 - нускасы жана чыгарылган датасы жөнүндө маалымат
 - аларды даярдагандыгы үчүн тиешелүү шайлоо фондунун каражаттарынан төлөгөндүгү жөнүндө маалыматтар
 - Заказды төлөгөн талапкердин, саясий партиянын ыйгарым укуктуу өкүлүнүн аты-жөнү
- көрсөтүлгөн маалыматты камтыбаган үгүт материалдарын таркатууга тыюу салынат
- Тийиштүү шайлоо фондунан алдын ала төлөбөстөн жана Шайлоо жөнүндө мыйзамдын 27-беренесинде белгиленген талаптарды бузуу менен шайлоо алдындагы үгүт материалдарын даярдоого тыюу салынат **(Жаңы жобо!)**

Шайлоо алдындагы үгүттү жүргүзүүдө ЖМКлардын эркиндигинен кыянаттык менен пайдаланууга жол берилбейт, тактап айтканда ТӨМӨНКҮЛӨРГӨ ТЫЮУ САЛЫНАТ:

улуттук, этностук, расалык,
региондор аралык
касташууга, басмырлоого,
касташууга чакырган
гендердик жана башка
социалдык артыкчылыктарды
пропагандалоого

согушту пропагандалоого

бийликти тартып алуу, күч
менен басып алуу,
конституциялык түзүлүштү
өзгөртүү жана мамлекеттин
бүтүндүгүн бузуу
чакырыктарын жасоого

мамлекеттик саясий
ишмерлер жана башка
өлкөлөрдүн ишмерлери
менен эл алдындагы иш-
чараларды ЖМКларда
чагылдыруу менен өткөрүүгө
(жаңы жобо!)

башка мамлекеттердин
мамлекеттик жана саясий
ишмерлеринин сүрөттөрүн
колдонуу менен фото- жана
видеоматериалдарды
колдонууга

КР мыйзамдары менен тыюу
салынбаган ЖМКлардын
эркиндиги менен кыянаттык
менен пайдалануунун башка
түрлөрүнө

Ачык таркатылууга жатпаган маалымат

- Мамлекеттик сырды жана коммерциялык купуяны ачыкка чыгарбоо;
- бар болгон конституциялык түзүлүштү күч менен кулатууга же өзгөртүүгө, Кыргыз Республикасынын же башка мамлекеттин көз карандысыздыгын жана аймактык бүтүндүгүн бузууга чакырыктар;
- Согушту, зомбулукту жана ырайымсыздыкты, улуттук, диний өзгөчөлүктү жана башка улуттарга сабырсыздыкты пропагандалоо;
- Элдин жарандык аброюна шек келтирүү;
- Дин туткандардын жана культ кызматчыларынын диний сезимдерин кемсинтүүгө;
- Уят болуп эсептелген сөздөрдү колдонуу;
- Мамлекеттик символиканын атрибуттарын (герб, желек, гимн) кемсинтүүчү жарандык жана улуттук этиканын ченемдерин бузган материалдарды таркатуу;
- Инсандын аброюна жана кадыр-баркына шек келтирүү;
- Баңги зат каражаттарын, психотроптук заттарды пропагандалоо, адамдын органдарын жана (же) ткандардын, порнографиялык материалдарды, басма басылмаларды, порнография мүнөздөгү сүрөттөрдү же башка предметтерди сунуштоо; потенциалдуу курмандыктарды адам сатууга, сексуалдык мүнөздөгү кызмат көрсөтүүлөргө, анын ичинде психологиялык жардам көрсөтүү түрү катары баарлашуу, релаксация, мыйзамдуу иш катары массаж, жагымдуу убакыт өткөрүүгө, сексуалдык мамилелерди түзүү максатында таанышууга багытталган маалымат;
- атайылап жалган маалыматты жарыялоо.

Бузуулар жөнүндө кодексте каралган шайлоо алдындагы үгүттү жүргүзүүнүн шарттарын бузуу үчүн жоопкерчилик

44-берене. Шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү шарттарын бузуу

1. Шайлоочу, байкоочу, талапкер же анын өкүлү, ишенимдүү адамы тарабынан шайлоо жөнүндө мыйзамдарда каралган шайлоо алдындагы үгүт жүргүзүү шарттарынын бузулушу, - 4-категориядагы айып пул салууга алып келе (жеке жактар үчүн- **7500 сом, юридикалык жактар үчүн – 23000 сом**)
2. Жалпыга маалымдоо каражаты тарабынан жасалган ошол эле жосун, - 5-категориядагы айып пул салууга алып келет.

45-берене. Талапкер жөнүндө билип туруп жалган маалымат таратуу

Депутаттыкка же башка шайлануучу кызмат ордуна талапкер жөнүндө талапкердин ар-намысын же кадыр-баркын жаманатты кылган маалыматтарды билип туруп таратуу, - 6-категориядагы айып пул салууга алып келет (жеке жактар үчүн- **12500 сом, юридикалык жактар үчүн – 35000 сом**)

46-берене. Талапкердин ар-намысын, кадыр-баркын жана ишкер беделин жаманатты кылган маалыматтарды жалпыга маалымдоо каражаттарынын таратышы

Шайлоо дайындалгандан тартып шайлоонун натыйжалары расмий жарыяланганга чейинки мезгил ичинде талапкердин, саясий партиянын ар-намысын, кадыр-баркын жана ишкер беделин жаманатты кылган маалыматтарды жалпыга маалымдоо каражаттарынын таратышы, - 8-категориядагы айып пул салууга алып келет - (жеке жактар үчүн- **17500 сом, юридикалык жактар үчүн – 55000 сом**) .

Касташуу тили деген эмне?

Касташуу тили (жек көрүү) (англ. hate speech) – бул өзүн билдирүүнүн бардык түрлөрү, алар азчылыктарга жана ар кандай социалдык белгилери боюнча адамдардын топторуна карата сабырсыздыктын жана басмырлоонун негизинде расалык, этностук, диний ксенофобияны жана жек көрүүнүн башка түрлөрүн:

- жайылтууну,
- чагымчылдыкты
- дем берүүнү же
- актоону камтыйт

КР Конституциясынын 16-беренесинин 2-пунктуна ылайык мындай белгилер «майыптык, курагы, саясий жана башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлар» болушу мүмкүн (БАДагы Тынчтык орнотуу жана Медиатехнологиялар мектеби берген аныктама)

Үгүт мезгилинде Кыргызстандагы сабырсыздыктын негизги түрлөрү:

- Этностук сабырсыздык
- Региондук сабырсыздык
- Тилдик сабырсыздык
- *Жаңылыш жүйө, идентификация, атрибуция негативдүү стереотип менен бекемделген кайсы бир топту же адамды жалган идентификациялоо жана/же кайсы-бир топтун же азчылыктын өкүлдөрүнө карата кас аракеттер жана коркунучтуу ниети бар деп таандык кылынган жалган атрибуция)*
- Гендердик сабырсыздык
- Исламофобия

(БАДагы Тынчтык орнотуу жана Медиатехнологиялар мектебинин маалыматтары боюнча)

Парламенттик жана президенттик шайлоо мезгилинде касташуу тилинин мисалдары:

- «Кандидат «А» энелерин тарткан. Калмактар эч качан кыргызга жакшылык кылган эмес...»
- Кандидат «Б»: феминизм - это «терроризмом», а женское лидерство - «хрень»
- «Жогорку Кеңешке «Х» партия келсе, аялдар хиджап, эркектер дамбал кийишет»
- - «энпэошница», «батыштын марионеткалары», «гейлер»
- - «Ака ука деп болбой суйлосон жакшы болмок ука»
- «ХХХтин уулу ҮҮҮ кызтекеби?»

Клише жана стереотиптер

Касташуу тили көпчүлүк учурда кемсинтүүчү шаблон сөздөр жана стереотиптерде билдирилет, алар кээде объективдүү болсо да, кээде сөздүн мазмундуу формасы боюнча айрым адамдар үчүн таарыныч жаратышы мүмкүн.

Клише – кайсы бир топтун өкүлүн шаблондуу белгилөө катары массалык аң сезимде калыптанып калган стилистикалык жактан көркөмдөлгөн сөз түркүмү. **Стереотиптер** – бул бир топтун өкүлдөрүнүн башкалардын көз карашынан алганда жалпыланган ой-пикир билдирүүсү.

- чимкириктер
- Мырктар
- Чуркалар
- сакалчандар

Бул клишелер жана стереотиптер касташуу тилинин негативдүү баа берүүчү тиби болуп саналат, ал тыюу салынбашы мүмкүн, анткени ал мыйзамга каршы келбейт, бирок этика көз карашынан алганда – жол берилгис.

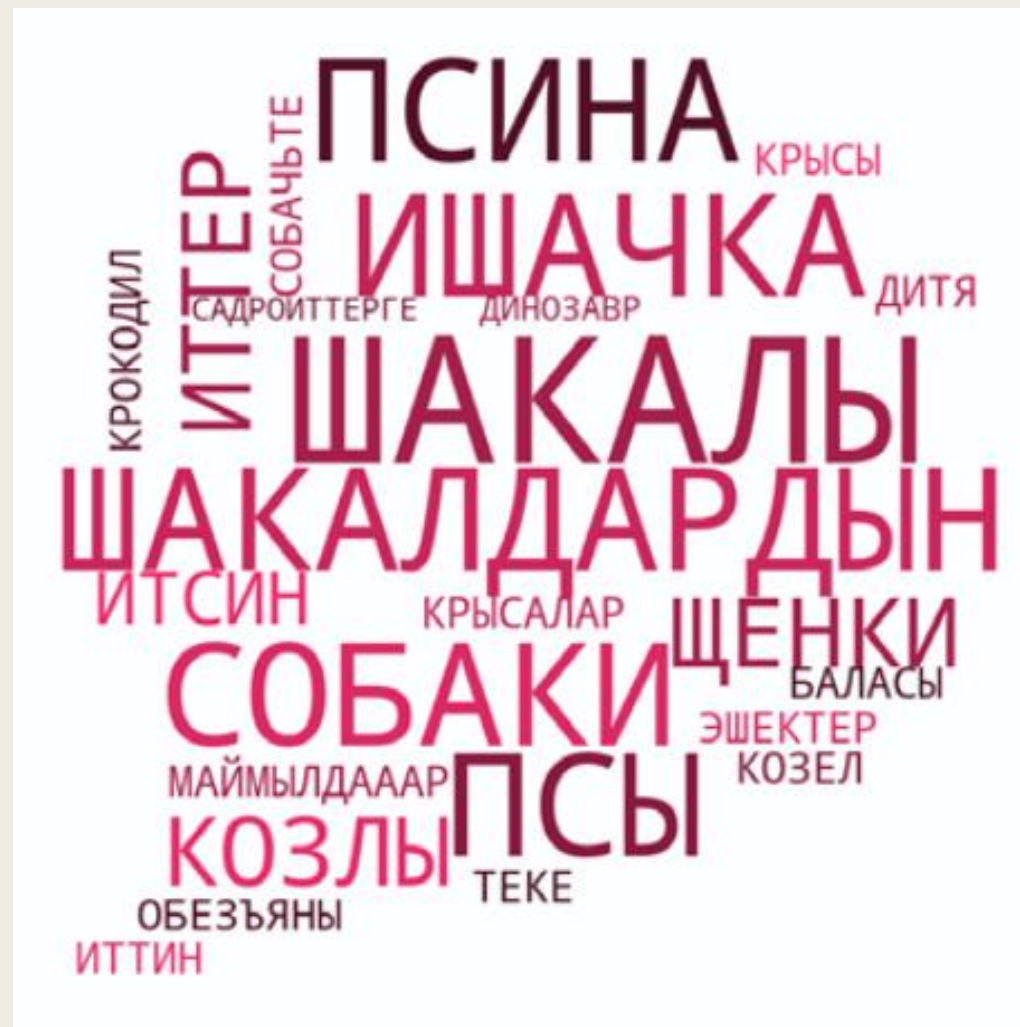
Кемсинтүүчү клише камтыбаса да төмөнкүдөй конструкция жек көрүү риторикасынын формаларынын бири болуп саналат жана «Өзүнүн этностук тобунун артыкчылыгы жөнүндө ой толгоо» катары классификацияланат.

«Биз улуу улутпуз! Биз дүйнөгө улуу сүрөтчүлөрдү, жазуучуларды, акындарды бердик! Өзүбүздүн байыркы улуу эл экендигибизди унутпайлы!».

(булак: <https://school.cabar.asia/ru/video/что-такое-язык-вражды-и-как-его-преодолеть-в-журналистике/>)

Сөз булуту: адамгерчиликсиз метафоралар жана клише

маалымат булагы:
<http://www.ca-mediators.net/>

ҮГҮТ МЕЗГИЛИНДЕ КАСТАШУУ
ТИЛИН КОЛДОНУУ ЖАНА
ЖАЙЫЛТУУ ТОБОКЕЛДИГИН
КАНТИП ТӨМӨНДӨТҮҮ КЕРЕК

Сиздин партия үчүн үгүт жүргүзгөн жарандарга нускоо өткөрүү жана түшүндүрүү иштери

- Жогоруда көрсөтүлгөндөй КР жарандары бул же тигил партия үчүн үгүттөөгө укугу бар, мында алар эгерде үгүт иштерине кандайдыр бир финансы каражаттарын сарпташса, анда алардын үгүттөрүнүн мазмунун сиз контролдой албайсыз. Парламенттик жана президенттик шайлоолордун практикасынан алганда партия/талапкер тарабынан даярдалбаган дал үгүт материалдары мыйзамдын талаптарын бузган (мисалы, балдардын образдары колдонулган, улутчулдук билдирүүлөр жана чакырыктар ж.у.с.). Бирок Сиздин тарапташтар менен түшүндүрүү иштерин жүргүзүү зарыл:
 - аларга кайсы маалыматты таркатуу мыйзам менен тыюу салынгандыгын түшүндүрүү;
 - башка саясий партияларга жана алардын талапкерлерине карата өзүн агрессивдүү көрсөтүү сиздин саясий партиянын терс образын түзө тургандыгын айтуу;
 - аларда ар кандай социалдык топторго карата толеранттуулукту жана сабырдуулукту өнүктүрүү;
 - аларга өзүңүздүн да, аттандаш саясий партиялардын да талапкерлеринин этностук/региондук/тилдик ж.б. таандыктыгына көңүлдү бурбоо керек экендигин түшүндүрүү;
 - Сиздин партия үчүн бардык үгүт жүргүзгөндөр үчүн Этика эрежелерин (кодексти) иштеп чыгуу.

Дебаттар учурунда үгүт жүргүзүү

- Дебаттар учурунда үгүт жүргүзүү дайыма эмоционалдуу болуп саналат жана дебатта сүйлөп жаткан талапкер өзүн контролдоону унутуп, жеке инсандыгына өтүп, башка талапкерлердин жана саясий партиялардын дарегине кемсинтүүчү сөздөрдү айтууга жол берүүгө өтүшү мүмкүн. Мунун бардыгы жалпысынан партиянын имиджине терс таасирин тийгизет. Партия үчүн терс таасирди минималдаштыруу үчүн төмөнкү сунуштамаларды жетекчиликке алуу керек:
 - Дебаттарга алдын ала даярдануу зарыл, башка талапкерлер чагымчыл суроолорду бериши мүмкүн экендигине даяр болуу керек. Дебаттардын сценарийин алдын ала репетиция кылса болот, кандай чагымчыл суроолорду бериши мүмкүн экендигин болжолдоп, аларга жоопту алдын ала даярдап алса болот;
 - Өз сезимдерин контролдоп, суроого токтоо, кемсинтбестен жооп бере ала турган талапкерлерди тандап алуу керек;
 - Өз саясий партиясынын программасы боюнча сүйлөй турган сөздү сапаттуу даярдоо зарыл;
 - Дебаттарга катышуучу саясий партиялардын программаларын изилдөө жана алар боюнча суроолорду даярдоо зарыл;
 - Эгерде сиз башка партияларды жана талапкерлерди сындап жатсаңыз, анда ал сын конструктивдүү жана объективдүү болушу керек;
 - Башка талапкерлердин этностук, региондук, жыныстык жана башка иденттүүлүгүнө басым жасабоо керек.

Массалык иш-чараларда үгүт жүргүзүү

- Чыгып сөз сүйлөгөнгө алдын ала даярданып алуу зарыл, иш-чаранын катышуучулары чагымчыл суроолорду берерине даяр болуу керек. Сүйлөй турган сөздү алдын ала репетиция жасаса болот, кандай чагымчыл суроолор берилиши мүмкүндүгүн болжолдоп, аларга алдын ала жооп даярдап алуу керек;
- Ачууга алдырбай, өзүн кармана алган, чагымчылыкка барбастан суроолорго жооп берген талапкерлерди тандоо;
- Өзүнүн саясий партиясынын программасы боюнча чыгып сүйлөй турган сөздөрүн сапаттуу даярдоо зарыл;
- Эгерде сиз башка партияларды жана талапкерлерди сындасаңыз, сын инсандыгына өтпөстөн конструктивдүү жана объективдүү болушу керек.
- Башка саясий партиялардын талапкерлеринин этностук, региондук, жыныстык ж.б. иденттүүлүгүнө басым жасабоо.

Социалдык тармактарда үгүт жүргүзүү

Социалдык тармактарда саясий партияларды үгүттөөдө жана талкуулоодо мазмуну боюнча касташуу тили басымдуулук кылат. Ушуга байланыштуу төмөнкүлөр зарыл :

- Социалдык тармактарда саясий партиялардын жана талапкерлердин баракчаларында касташуу тилин камтыган маалыматты жайгаштырбоо. Көпчүлүккө чыгып сүйлөп жүргөн спикерлер, интернеттеги пикирлердин лидерлери, пайдалануучулар жек көрүүчүлүк тилинин терс таасирин, өзгөчө чыр-чатактуу-сезимтал маселелерде таасирин түшүнүшү керек, алардан цитата алуудан, өз сөзүндө аны колдонуудан оолак болуу керек, төмөн лексиканы колдонбоо, жаңылыш идентификациялоону жана коомду бөлгөн сөздөрдү камтыган маалымат менен бөлүшпөө керек.
- (<https://internews.kg/glavnye-novosti/vyshel-tretij-vypusk-issledovaniya-yazyk-vrazhdy-v-predvybornom-diskurse-kr/>)
- Кандай болбосун бөлүнүүнү козутуучу, кемсинтүүчү комментарийлерге тыюу салуу;
- өздүк баракчаларда этика эрежелерин белгилөө;
- Троллдорду жана фейк аккаунттарды колдонбоо;
- Толеранттуулукка жана сабырдуулукка чакыруу;
- Позитивдүү маалыматты көбүрөөк берүү;
- Көпчүлүккө чыгып сүйлөп жүргөн спикерлер, интернеттеги пикирлердин лидерлери, пайдалануучулар касташуу тили колдонулбаган плюралисттик талкууларды эркин билдирүүнү колдошу керек, ошону менен алар өлкөдөгү дискуссия маданиятын жогорулатышат
(<https://internews.kg/glavnye-novosti/vyshel-tretij-vypusk-issledovaniya-yazyk-vrazhdy-v-predvybornom-diskurse-kr/>)

Шайлоо алдындагы программага акцент, ЖМКлар менен иштөө

- Атаандаштын терс образын түзүүгө эмес, сиздин шайлоо алдындагы программага көңүлдү буруу керек. Шайлоо алдындагы программаларда ар кандай социалдык топтордун тынчтыкта жашоосуна, жарандарда сыбардуулукту жана тоолеранттуулукту тарбиялоого багытталган чараларды сунуштоо зарыл.

- Эгерде ЖМКларда, интернет-басылмаларда тыюу салынган касташуу тилин камтыган маалымат жайылтылса (жогорку слайдды караңыз) анда аны төгүндөө жайгаштыруу талабы менен ЖМКга кайрылса болот (эгерде маалымат кадыр-баркты, абройду жана иштиктүү беделге шек келтирсе, эгерде маалыматты жайылтууга тыюу салынса, анда БШКга кайрылса болот.

Көңүл бурганыңыздарга ыракмат!
Суроолор?